

A választási aktivitás és az életminőség területi különbségeinek néhány összefüggése Szegeden

HEGEDŰS GÁBOR¹

Abstract

Relationship between the spatial differences of electoral activity and of quality of life in Szeged

The study deals with the change of election turnout in the wards of the city of Szeged at municipal elections held between 1997 and 2006. Electoral behaviour with respect to the willingness of participation is determined by different social, economic and other factors. According to our hypothesis, there is a close interrelationship (a significant positive correlation) between the level of quality of life and electoral activity. Election turnout varied significantly across the administrative area of the city of Szeged.

It was the highest in the garden city of Újszeged and in most parts of the city centre, whereas its lowest values were recorded in some housing estates and across the zones of detached rural-type housing. The research was based on statistical data collection, as well as on questionnaire survey and field studies in the two wards showing the lowest turnout. The quality of life is considerably higher within the wards of high election activity, and it is much lower in those of low participation. Thus the results of investigations have supported our assumptions.

Bevezető

Kelet-Közép-Európa, és így Magyarország társadalmára is jellemző, hogy a demokratikus politikai döntésekben való részesedés élményét utoljára többnyire közvetlenül a II. világháború után volt alkalmuk a térségben élőknek megtapasztalniuk, gyakorolniuk. Az 1990-es évek legelején kiteljesedő politikai rendszerváltás ismét megteremtette a demokratikus parlamenti, önkormányzati választásokon és népszavazásokon való részvételt lehetőségét. Vizsgálatra érdemes, hogy 1990 óta milyen térbeli különbségek léteznek a választók, szavazók viselkedésében, döntéseiben.

¹ PhD-hallgató, Szegedi Tudományegyetem, Gazdaság- és Társadalomföldrajz Tanszék, 6722 Szeged Egyetem u. 2. E-mail: hegedusg@geo.u-szeged.hu.

E kérdésekkel, például a választási aktivitás területi különbségeivel a választási földrajz foglalkozik (KOVÁCS Z. 1991, 2000, HORVÁTH B. 2004). A diszciplína a politikai földrajz része, és az államon belüli politikai térfolyamatok kutatása során alakult ki a közgazdasági földrajzzal és a belpolitikai földrajzzal együtt (HAJDÚ Z. 2002). Geográfusok, politológusok, szociológusok, és más szakemberek egyaránt foglalkoznak választási földrajzi kérdésekkel. A politikatudományok és a politikai szociológia tipikusan az egyén szerepét vizsgálja a választások során, a választási földrajz viszont azt is elemzi, hogy az illető területileg hol él (O'LOUGHLIN, J.-SHIN, M.-TALBOT, P. 1996 in WEST II, J. 2005).

A kutatási előzményei és vizsgálati hipotézis

Dolgozatunkban a választási aktivitás (participáció) jelenségével foglalkozunk. A választási aktivitást igen sokféle tényező határozza meg; a kutatók nem képviselnek egységes álláspontot abban, hogy hogyan befolyásolják a különböző területi egységek szintjén az egyes társadalmi-gazdasági tényezők. A magyar választók politikai aktivitását az egyén életkora, iskolai végzettsége és lakóhelye határozza meg a legnagyobb mértékben, és a középkorú, magasabb iskolai végzettségű városi lakosok körében a legmagasabb a részvételi arány (KOVÁCS Z. 2000). A munkanélküliség és a választói aktivitás között fordított összefüggés mutatható ki (leginkább a rurális térségekben). A településhierarchia dimenziójában a részvétel U-alakú görbe mintájára változik. Magas az aprófalvakban, alacsonyabb az 1000–5000 fős lélekszámú településkategóriában, és szintén magas a megyei városokban és Budapesten. Az aprófalvakban valószínűleg a társadalmi kontroll, és a hagyományok nagyobb szerepe érvényesül, és a kisebb népességű települések életében a választás aktusa inkább társadalmi, mint politikai eseménynek számít (ANGELUSZ R.-TARDOS R. 2002, 2005).

Az említett, többféle tényezőnek köszönhetően Magyarországon a települési választási részvétel igen nagymértékben szóródik (sok más, ilyen kis területi egység szintjén mért mutatóhoz hasonlóan). A részvétel nemcsak településenként, de településen belül is nagymértékben eltérhet. Minél nagyobb népességszámú egy település, annál nagyobbak lehetnek a településen belüli társadalmi-gazdasági, életszínvonalbeli, és politikai aktivitási különbségek. Például Budapesten a budai oldal jómódú, magas életminőséget nyújtó villanegyedeiben a legmagasabb a választói részvétel, ellentétben a pesti oldal rosszabb életminőségű részeivel (KOVÁCS Z. 2000).

Vizsgálatunk hipotézise, hogy az életminőség, (ill. azon belül a szegénység mértéke) és a politikai eseményeken (a választásokon, szavazásokon) való állampolgári részvétel egymással összefügg, e két változó között szignifikáns pozitív korrelációs kapcsolat áll fenn. A rossz életminőség, a szegénység jelentősen hozzájárul az alacsony választási aktivitáshoz. Kevés külföldi, és hazai kutatás foglalkozott a feltevésünk alapjául szolgáló összefüggés vizsgálatával. Érvényességét több szinten (pl. országos, megyei, települési szinten) is lehet vizsgálni.

Az 1997-től 2006-ig tartott összes országos és európai választás, ill. országos népszavazás megyei részvételi arányainak összesített átlagértékei és a megyék életminőségét, fejlettségét mérő mutatók kapcsolatára jellemző, hogy a választási részvétel és az emberi fejlődés indexe (Human Development Index, HDI) között közepesen erős ($r = + 0,60$), statisztikailag szignifikáns ($p < 0,01$) korreláció áll fenn megyei szinten, éppúgy, mint a választási részvétel és az egy főre jutó éves GDP között ($r = + 0,64$). Külön-külön az egyes politikai események, és a társadalmi-gazdasági fejlettség mutatóit megvizsgálva, az országgyűlési választások alkalmával jelentősek a korrelációs együtthatók értékei, az önkormányzati választások alkalmával azonban nem mutatható ki összefüggés (1. táblázat).

1. táblázat. Kapcsolat a megyei szinten mért részvétel és a megyék társadalmi-gazdasági fejlettsége között

Választás, népszavazás	Korreláció HDI (1999) – választói részvétel	Korreláció GDP/fő/év (1999) – választói részvétel
	r értékei	
Európa parlamenti választás, 2004	0,85	0,88
Országos („2 kérdéses”) népszavazás, 2004	0,85	0,88
EU-népszavazás, 2003	0,77	0,80
Országgyűlési választások, 2006 (átl.)	0,75	0,81
Országgyűlési választások, 1998 (átl.)	0,74	0,78
Országgyűlési választások, 2002 (átl.)	0,73	0,77
NATO-népszavazás, 1997	0,70	0,70
önkormányzati választás, 2006	0,68	0,74
önkormányzati választás, 2002	0,00*	0,10*
önkormányzati választás, 1998	-0,24*	-0,14*

A *-gal jelzett eseteket kivéve az összes korreláció szignifikáns ($p < 0,01$), átl.: az 1. és a 2. forduló értékeinek számtani átlaga.

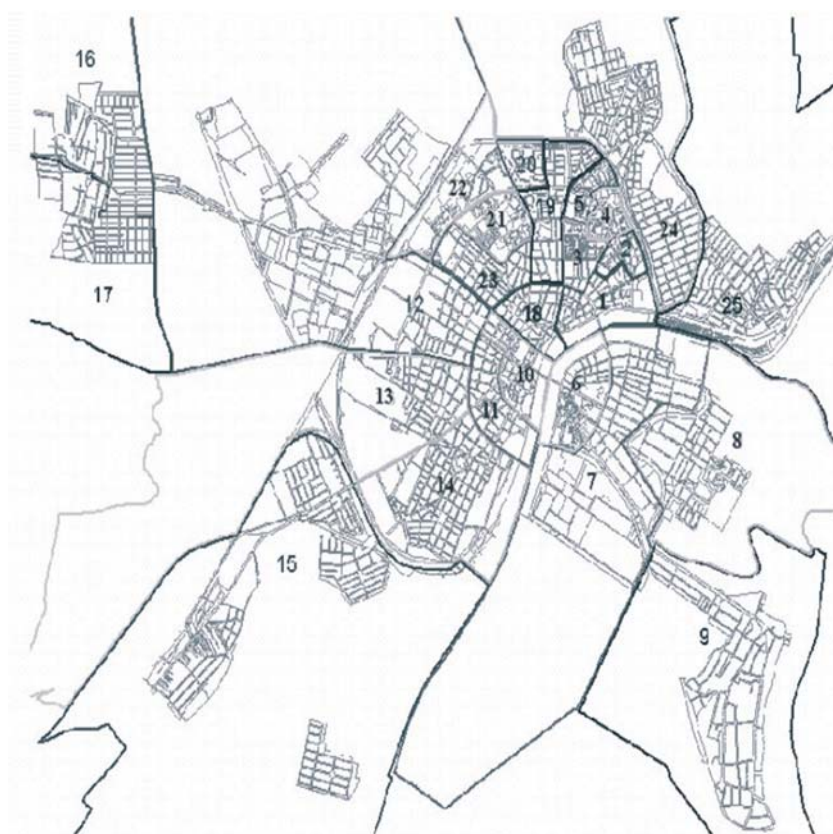
Forrás: a szerző saját számítása; HDI, ill. GDP/fő/év: FÓTI K. (2003); választási részvétel: www.valasztas.hu adatai

HORVÁTH B. vizsgálatában Budapest és agglomerációja esetén (81 település) a 2004-es európai parlamenti választások részvételi arányait, ill. a budapesti agglomeráció településeinek 1990 és 2001 közötti népességszám- és diplomás részarány-változását elemezte településszinten. Az agglomeráció kedvezőbb társadalmi-gazdasági helyzetű Ny-i és ÉNy-i szektorában maga-

sabb a felsőfokú végzettségűek, a jobb módúak településeken belüli aránya, mint az agglomeráció délkeleti részében, s a politikai aktivitás is kimutathatóan magasabb északnyugaton, mint délkeleten (HORVÁTH B. 2004).

Kutatási területe és alkalmazott módszerei

Hipotézisünket egy kiválasztott településen, Szegeden vizsgáltuk, ahol feltételezésünk szerint jelentős politikai aktivitásbeli különbségek mutathatóak ki. A város lakónépessége 162 889 fő (2005. jan. 1.), szerkezete funkcionálisan és morfológiailag is rendkívül tagolt, különböző településrészekből áll (KSH

1. ábra. Az egyéni önkormányzati választókerületek határai Szegeden (2007). Forrás: Szeged Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala

Boundaries of municipal election wards at Szeged (2007). Source: Szeged Megyei Jogú Város Polgármesteri Hivatala (Mayor's office)

2003). Szeged 25 egyéni önkormányzati választókerületében végeztük vizsgálatunkat (1. ábra).

A választókerületekben kiszámoltuk az 1997 és 2006 közötti időszak összes politikai eseményére² a megjelenési arányt, amely az adott területen választóként jelentek számának és a választásra jogosultak számának a hányadosa, százalékban kifejezve. Mivel az adatok szavazóköri bontásban voltak csak megadva, ezért az egyes kerületekbe tartozó szavazókörök adatait aggregáltuk, és így határoztuk meg a 25 kerület értékeit. Majd egy indexet (kerületi választási index) hoztunk létre. A kerületi választási index azt mutatja meg, hogy a vizsgált szavazás, választás során az adott kerületben mért megjelenési arány hány %-a a legmagasabb megjelenési aránnyal rendelkező választási kerület értékének.

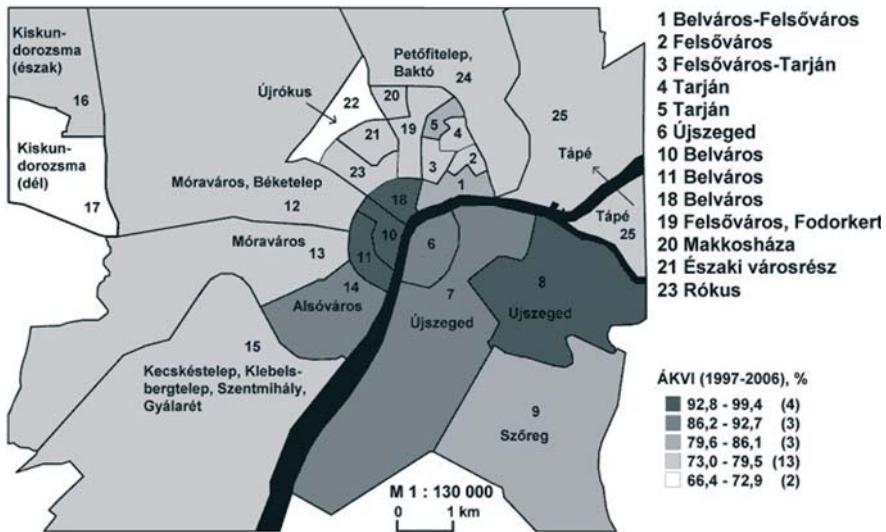
A kerületi választási index értékeit az összes említett szavazásra, választásra kiszámoltuk. Ezután az összes időpont kerületi választási index értékeiből meghatároztuk az 1997 és 2006 közti időszakra vonatkozó számtani átlagot, amelyet átlagos kerületi választási indexnek (ÁKVI) nevezünk el.

A két legkisebb értékű kerületről statisztikai adatokat gyűjtöttünk (a 2001-es népszámlálás életminőség indikátorai). Ezen kívül terepbejárást végeztünk, interjúkat készítettünk a kerületek értelmiségével (önkormányzati képviselő, plébános, körzeti orvos, művelődésszervező, iskolaigazgató) átlagos társadalmi-gazdasági helyzetű polgáraival, és a szegényebb anyagi helyzetű lakosokkal is. Az interjúk alapján olyan helyi konfliktusokat vizsgáltunk, amelyek befolyásolják az életminőséget.

Vizsgálati eredmények

Az elvégzett vizsgálatok során kiszámított kerületi választási indexek (KVI) 1997–2006 közötti átlagértékét (ÁKVI) a 2. ábra, és a 2. táblázat mutatja be. Az index átlagértéke 66,4% (17-es választási kerület, Kiskundorozsma-Dél) és 99,4% (8-as választási kerület, Újszeged) közöttinek adódik. Azért nincs 100%-os érték, mert egyetlen kerület sem volt, ahol a megjelenési arány mindig a legmagasabb lett volna. Érdekes, hogy a – főként magasabb társadalmi-gazdasági státusú lakosokkal rendelkező – újszegedi kertvárosi övben és villanegyedben mennek el rendre a legnagyobb arányban szavazni (de a leginkább polgárosodott belvárosi kerületekben is igen magas a részvételi arány). A lakótelepek jelentős részében igen alacsony a részvétel (2. ábra, 2. táblázat).

² Az 1997-es NATO-, a 2003-as EU-népszavazás, a 2004-es országos („kétkérdéses”) népszavazás, az 1998-as, 2002-es és 2006-os országgyűlési (mindkét forduló) és önkormányzati választás, és a 2004-es európai parlamenti választás önkormányzati választókerületenkénti megjelenési arányait számoltuk ki. Az 1998-as, 2002-es, ill. a 2006-os országgyűlési képviselő-választásoknál az 1. és 2. forduló számtani átlagát vettük.

2. ábra. A kerületi választási indexek 1997–2006 közötti időszakra kiszámolt számtani átlagértéke (ÁKVI). Adatok forrása: www.valasztas.hu

Arithmetic mean of turnout indices by wards at the municipal elections between 1997–2006
Data source: www.valasztas.huc

A válaszkeresés kiegészítésképpen azt is kielemeztük, hogy a két választási kerületben kikre, milyen pártokra szavaztak, és hogy az itteni eredmények mennyire tértek el a szegedi átlagtól, a városi tendenciáktól. Mindkét választási kerületben a MSZP-re a városi átlagnál nagyobb, a FIDESZ-re kisebb arányban szavaznak az országgyűlési és az önkormányzati választások (1998, 2002, 2006) alkalmával. Más együttes eltérés nem figyelhető meg a kiválasztott kerületekben. Kiskundorozsma D-i részén a Munkáspárt a városi átlagnál kissé népszerűbb (1998-as és 2002-es országgyűlési, 2004-es EU parlamenti választások), a NATO népszavazás (1997) idején ugyanitt a „nem” szavazatok aránya a városi átlagnál magasabb, a 2004-es „két kérdéses” népszavazásnál a határon túli magyarok állampolgárságát ellenzők aránya pedig Újrókuson jelentősen nagyobb.

A választási részvétel a legtöbb önkormányzati kerületen belül meglehetősen stabilnak mutatkozott a vizsgált 9 éves intervallum alatt, különösen a két legmagasabb, ill. legalacsonyabb értékű kerületben. Kutatásunk során azt a két kerületet (2. ábra) választottuk ki, ahol az index értéke a legalacsonyabb (Kiskundorozsma-Dél – 17-es választási kerület, Újrókus – 22-es választási kerület).

Kiskundorozsma Szegeddel 1973-ban egyesített településrész, amely két önkormányzati választási kerületből áll. Az egykor önálló községen jelen-

2. táblázat Kerületi választási index értékek (1997–2006 közti időszakra számolva)

Sorrend	Egyéni önkormányzati választási kerület (száma)	A választási kerület KSH kategóriák szerinti jellege	Index, %
1.	Újszeged (8)	kertvárosias lakóövezet– kiskerti üdülők	99,4
2.	Belváros (10)	belváros	96,1
3.	Belváros (18)	belváros	95,3
4.	Belváros (11)	belváros	94,4
5.	Újszeged (7)	kertvárosias lakóövezet– villanegyed	92,6
6.	Újszeged (6)	lakótelep–villanegyed	91,8
7.	Alsóváros (14)	belső lakóterület	90,7
8.	Belváros–Felsőváros (1)	belváros–lakótelep–belső lakóterület	84,4
9.	Szőreg (9)	falusias lakóövezet–kiskerti üdülők–kertvárosias lakóövezet	83,9
10.	Tarján (5)	lakótelep	80,2
11.	Rókus (23)	belső lakóterület	79,3
12.	Kecskételep, Klebelsbergtelep, Szentmihály, Gyálarét (15)	falusias lakóövezet– kertvárosias lakóövezet– kiskerti üdülők	79,2
13.	Felsőváros, Tarján (3)	belváros–belső lakóterület–lakótelep	79,2
14.	Móráváros, Béketelep (12)	ipari övezet–belső lakóterület	78,9
15.	Petőfitelep, Baktó (24)	kertvárosias lakóövezet– falusi lakóövezet	78,8
16.	Tarján (4)	lakótelep	78,5
17.	Tápe (25)	falusias lakóövezet–belterületi üdülőhelyek	77,7
18.	Felsőváros, Fodorkert (19)	belső lakóterület–lakótelep–kertvárosias lakóövezet	77,4
19.	Makkosháza (20)	lakótelep	76,6
20.	Kiskundorozsma–Észak (16)	falusias lakóövezet	76,0
21.	Móráváros (13)	belső lakóterület	76,0
22.	Északi városrész (21)	lakótelep	76,0
23.	Felsőváros (2)	lakótelep	75,2
24.	Újrókus (22)	lakótelep	69,0
25.	Kiskundorozsma–Dél (17)	falusias lakóövezet	66,4

Adatok forrása: www.valasztas.hu, ill. KSH (2003) alapján saját számítás.

tősek a társadalmi-gazdasági különbségek (erre utal például, hogy a település jómódúak által lakott újabb építésű lakórészekkel, és a helybeli roma népesség jelentős részének lakóhelyet adó gettószerű teleppel egyaránt rendelkezik). A falusias lakóövezet jellegű település, amely jelenleg Szegedhez tartozik, évezredek óta lakott (2001-ben lakónépessége 10 213 fő volt). Idetartozik Szikszósfürdő rekreációs funkciókkal rendelkező, népszerű belterületi üdülőkör, Subasa kiskerti üdülőrész, és Kiskundorozsma külterületének döntő része. E három területi egysége életminőség-adatait külön-külön is vizsgáljuk.

Az újrókusi lakótelep körülbelül 20 éve épült, a városközponttól É-i, ÉNy-i irányban található. Lakónépessége 2001-ben 11 126 fő volt. Az újrókusi lakótelep „virágkora” az 1980-as évekre tehető. Később a tehetősebb lakosok jelentős része elköltözött innen, a hátrányos helyzetű társadalmi csoportok számaránya valószínűleg itt is – az ország más lakótelepeire hasonlóan (CSIZMADY A. 1996, 2000; EGEDY T. 2001) – megnőtt.

Az életminőséget csak több mutatószám együttes alkalmazásával célszerű tanulmányozni. A kiválasztott két választási kerületben a KSH Csongrád Megyei Igazgatósága által rendelkezésre bocsátott 2001-es városrendezési kerületek népszámlálási adatait is elemeztük. Az adott kerületben az életminőséget, szegénységet meghatározó tényezőket vizsgáltuk a segítségükkel. Bár a KSH városrendezési kerületek térbelileg nem fedik le teljesen a két önkormányzati választókerületet, a kétféle területi beosztás adatai hozzávetőleges összehasonlításra alkalmasak.

Az elemzés során figyelemre méltó, a szociológiai szakirodalom (például FÓTI K. 2003) szerint rossz életminőségre, szegénységre utaló összefüggéseket állapítottunk meg. A legfontosabbak közülük az alábbiak:

Kiskundorozsmán (belterület, falusias lakóövezet):

- a népesség korstruktúrája elöregedett (15,5%; városi átlag: 13,9%),
- jellemző az inaktív keresők magas (34,9%), az eltartottak alacsony száma (24,7%) (Szeged megfelelő értékei 29,1%; ill. 29,4%),
- az átlagnál magasabb agrárkereső arány (3,1%; Szeged: 2,0%),
- a szellemi foglalkozásúakon belül a vezető, értelmiségi foglalkozásúak alacsony aránya (14,1%; Szeged falusias lakóövezete: 17,1%, Szeged: 27,9%).

Subasán (Kiskundorozsma része; kiskerti üdülő):

- a gyermekkorúak a városi átlagnál magasabb arányban fordulnak elő (17,3%; Szeged: 14,9%),
- a foglalkoztatottaknak a városi átlagnál alacsonyabb (32,2%), a munkanélkülieknek a városi átlagnál magasabb (8,7%) aránya (Szeged: 37,9%, ill. 3,7%),
- a városi átlagnál magasabb agrárkereső arány (3,2%; Szeged: 2,0%),
- a szellemi foglalkozásúakon belül a vezető, értelmiségi foglalkozásúak alacsony aránya (12,9%; Szeged: 27,9%),

– a városi átlagnál jóval kisebb lakás-alapterület (37 m², Szeged: 69 m²).

Szikszósfürdőn (Kiskundorozsma része; belterületi üdülőkör):

- a gyermekkorúak aránya a városi átlagnál lényegesen magasabb (19,0%; Szeged: 14,9%),
- a foglalkoztatottak aránya a városi átlagnál jóval alacsonyabb (19,0%, Szeged: 37,9%),
- figyelemreméltó a munkanélkülieknek, az inaktív keresőknek a városi átlagnál magasabb (37,0%, 38,4%; Szeged: 3,7 %, 29,1%) aránya,
- az átlagnál magasabb agrárkereső arány (4,9%; Szeged: 2,0%),
- a szellemi foglalkozásúakon belül a vezető, értelmiségi foglalkozásúak alacsony aránya (18,3%; Szeged: 27,9%),
- a városi átlagnál kisebb lakás-alapterület (59 m²; Szeged: 69 m²).

Újrókus lakótelepen:

- a gyermekkorúakhoz tartozó korosztályoknak mind a lakótelepi, mind a városi átlagnál magasabb aránya (18,9%; Szeged lakótelepei: 15,8%; Szeged: 14,9%) figyelhető meg,
- a munkanélkülieknek és az eltartottnak mind a lakótelepi, mind a városi átlaghoz viszonyított nagyobb aránya (4,6%; Szeged lakótelepei: 4,1%; Szeged: 3,7%),
- a szellemi foglalkozásúakon belül a vezető, értelmiségi foglalkozásúak alacsony aránya (17,8%) mind Szeged lakótelepeihez (22,1%), mind pedig a városi átlaghoz (27,9%) képest.

Az interjúk, kérdőívek, és a terepbejárások tapasztalatai alapján mindkét körzetben sokféle, az alacsony választási részvétellel is összefüggésbe hozható problémát, konfliktust említettek. Kiskundorozsmán a legnagyobb helyi problémának a munkanélküliséget tartják, de súlyosnak ítélik meg a helybeli roma etnikum és a nyugdíjasok helyzetét is. Az újrókusi lakosok szerint a legsúlyosabb helyi probléma szintén a munkanélküliség és a nyugdíjasok helyzete.

Összességében valószínűleg nem tekinthető véletlen egybeesésnek, hogy éppen Kiskundorozsma-Dél és Újrókus választókerületben mennek el a legkevesebben szavazni. A statisztikai adatok, a riportok, interjúk, terepbejárás, ill. az utóbbiak során feltárt, az életminőséget befolyásoló konfliktusok alapján az életminőség (szegénység) és az érintett két választókerületbeli legkisebb választói aktivitás között egyértelmű kapcsolat valószínűsíthető. A rossz életminőség, a szegénység Szegeden belül, a két választókerületekben kiváltja az alacsony választási aktivitást. Sajnos a többi 23 önkormányzati választási kerület hasonló jellegű életminőség mutatóit nem sikerült megszereznünk.

Összefoglalás

Kutatásunkban a választási részvétel, és az életminőség kapcsolatát vizsgáltuk különböző kutatási módszerek (statisztikai adatgyűjtés, kérdőíve-

zés, interjúk, terepbejárás) segítségével egy kiválasztott magyar nagyváros, Szeged példáján. Eredményeink szerint a városon belül az önkormányzati választókerületek területi szintjén összefüggés mutatható ki a választási részvétel és az életminőség között. Ha rendelkezésünkre álltak volna a város további 23 önkormányzati választókerületére is az előbbieken elemzett adatok, akkor még biztosabb módon tudtuk volna feltevésünket igazolni, vagy cáfolni.

A hipotézis érvényességét más magyar, esetleg külföldi városok esetén is érdemes lenne vizsgálni. A választási aktivitás életminőség-indikátor jellege igen fontos lehet például a városok belső tagozódását, szerkezetét elemző kutatások, szociálgeográfiai elemzések során. A mutatót nemcsak önkormányzati választókerületi, de kisebb, szavazóköri területi szinten is érdemes vizsgálni. A szavazókörök általában kb. 600–1200 politikai választójoggal rendelkező lakost magukba foglaló területre terjednek ki. A hozzájuk tartozó közterületek listája nyilvános.

A népszámlálások – tapasztalataink szerint olykor drágán elérhető – kis területegységre vonatkozó adataival ellentétben a szavazókörök értékes, szabadon hozzáférhető információkat szolgáltatnak a területükön élő nagykorú, szavazásra jogosult állandó lakosok számáról, annak rövid időközönkénti (esetenként csupán 2 hét alatti) változásáról. Így még kisebb települések (pl. 1000–2000 lakosú falvak) esetén is lehetséges választási földrajzi különbségeket vizsgálni. Bár a választók pártpreferenciáit tanulmányunkban csak érintőlegesen elemeztük, e vizsgálati szempont is igen lényeges lehet egy adott település társadalmának elemzésekor.

IRODALOM

- A nagyvárosok belső tagozódása – Szeged. – KSH Csongrád Megyei Igazgatósága, Szeged, 2003, 82 p.
- ANGELUSZ R.–TARDOS R. 2002. A választási részvétel csalóka változékonysága. – Politikatudományi Szemle, 11. 1–2. pp. 21–50.
- ANGELUSZ R.–TARDOS R. 2005. A választási részvétel hazai atlaszához. – In: MÉSZÁROS J.–SZAKADÁT I. (szerk.): Magyarország politikai atlasza 2004. Gondolat Kiadó, Bp., pp. 67–82.
- CSIZMADY A. 1996. Lakótelep és társadalmi szegregáció. – Szociológiai Szemle, 6. 3–4., pp. 205–221.
- CSIZMADY A. 2000. A fővárosi lakótelepek ingatlanpiaci helyzetének változása a rendszerváltás után. – Szociológiai Szemle, 10. 4., pp. 87–105.
- EGEDY T. 2001. A társadalmi kirekesztés és a lakótelepek. – Tér és Társadalom, 14. 1., pp. 91–110.
- FÓTI K. 2003. A szegénység enyhítéséért – helyzetkép és javaslatok 2000–2002. – MTA Világgazdasági Kutatóintézet, United Nations Development Programme, 92 p.
- HAJDÚ Z. 2002. A politikai földrajz alapjai. – In: TÓTH J. (szerk.): Általános társadalomföldrajz II. Bp. – Pécs, Dialóg Campus Kiadó, pp. 21–42.
- HORVÁTH B. 2004. A budapesti agglomerációs gyűrű népességváltozásának és társadalmi átrendeződésének hatása a politikai aktivitásra. – Falu Város Régió, 40. 10., pp. 45–53.

- KOVÁCS Z. 1991. Az 1990. évi parlamenti választások politikai földrajzi tapasztalatai. – Földr. Ért. 40. 1–2. pp. 55–80.
- KOVÁCS Z. 2000. Voksok a térben. A magyar parlamenti választások földrajzi jellemzői. – In: BÓHM A.–GAZSÓ F.–STUMPF I.–SZOBOSZLAI GY. (szerk.): Parlamenti választások 1998. Századvég Kiadó. Bp., pp. 100–115.
- O'LOUGHLIN, J.–SHIN, M.–TALBOT P. 1996. Political geographies and political cleavages in the 1993 and 1995 Russian parliamentary elections. – Post-Soviet Geography and Economics 37, pp. 355–385.
- „Országgyűlési választások. Választási részvétel” térképek 1990, 1994, 1998. Magyarország atlasza. – Cartographia, Bp., 1999, p. 103.
- WEST II, J. 2005. Regional cleavages in Turkish politics: An electoral geography of the 1999 and 2002 national elections. – Political Geography 24., pp. 499–523.